

КРУТИ

Збірка у пам'ять героїв Крут

КРУТИ

ЗБІРКА У ПАМ'ЯТЬ ГЕРОЇВ КРУТ

Видання друге

*Упорядники
Осип і Надія Зінкевичі*

**Київ
«СМОЛОСКИП»
2017**

ББК 63.3(4УКР)611я43
К-84

29 січня 1918 року відбулася надзвичайно трагічна подія в українській історії — бій під Крутами. Уряд УНР, опинившись без війська, кинув на протистояння з російською армією, що йшла на Київ, кілька сотень погано озброєних українських студентів та гімназистів. Майже всі вони полягли у нерівному бою. Цей бій отримав величезне символічне значення — і саме його намагалися розкрити упорядники цієї книги.

До збірки «Крути», виданої «Смолоскипом» до 100-річчя бою, увійшли найрізноманітніші матеріали. Це й історичні матеріали та статті, в яких розкривається хід та причини трагедії, і художні твори, але насамперед — публіцистика різних часів. Найцінніша частина книги — спогади нечисленних учасників бою, яким вдалося вижити.

Багато матеріалів, узятих із важкодоступних діаспорних видань. Книга розрахована на широке коло читачів, зокрема молодь.

Упорядники Осип і Надія Зінкевичі
Художнє оформлення Уляни Мельникової

Видання здійснено завдяки фінансовій підтримці
Видавничого Фонду Ірини Турченко
(нар. 1926 р. на Холмщині — пом. 2008 р. в Канаді)

ISBN 978-617-7173-69-3

© «Смолоскип», 2017

ЛЕГЕНДА КРУТ

У тривожні й неповторні січневі дні, коли з півночі на українську землю наступала більшовицька армія Муравйова, в серцях юнаків міста Києва з'являлося якесь дивне почуття, якісь нечутні голоси кликали їх на чин, на бій.

Кожна нова звістка про зайняте більшовиками українське місто, про розстріляних українських селян і представників української інтелігенції змушували насторожувати українську молодь, майбутніх Крутянських героїв. Ця молодь знала, що саме їй доведеться кинути все їй дороге, все, що людина може мати у житті, і йти назустріч ворогові боронити проголошену 22 січня 1918 року незалежність Української держави, яку оборонити не готові були її батьки.

Одного дня, у пам'ятні січневі дні, брудні ешелони завезли їх під станцію Крути, за котрою ховалося те невідоме, що несло із собою трагічний бій, бій, який став символом для української молоді всіх поколінь. Напевно, в останню передкрутянську ніч не один із них згадував обличчя своїх рідних і близьких, своєї дівчини, до якої відчув першу юнацьку любов. Але у душі й серці понад усе вирізьблювались сім літер — УКРАЇНА. Ця віра надихала піднятися проти у двадцять разів сильнішого ворога, досвідченішого у боях, а після трагічного бою дала сили недобитим і поранилим не просити милості, а геройськи, у муках і стражданнях умирати.

І звершилося, дня 29 січня 1918 року... Диким буруном вдарила ворожа навала і раптом зупинилася, величезне здивування у загартованих у боях більшовицьких солдатів: невже ця невеличка горстка дітей-одчайдухів хоче чинити їм опір, їм, шеститисячній армії вишколених солдатів? А може, це безумці, лицарі абсурду, що йдуть на певну смерть? На полі заgrimів бій. Вони знали і були певні свого історичного посланництва.

Знали: їм пощади не буде, знали, що треба вистояти до кінця, знали, що саме тут, під Крутами, доведеться загинути. Вони готові були піти на смерть, щоб врятувати обеззброєну державу, знали, що тій, всього кілька днів перед тим проголошеній Самостійності, треба породити з їхньої крові нових борців за свободу і незалежність.

На сторінках історії з'явилася нова трагедія і нова перемога духу, яких мало в історії людства. Свідомо, або, може, й підсвідомо, Крутянці хотіли довести, що боротьба за свободу і незалежність України ніколи не припиниться.

Життя можливе тому, що люди існують завдяки безумству, сказав відомий філософ Габріель Бруне. Таким безумством жило триста студентів — воїнів Студентської сотні Січових Стрільців, кадетів Першої Української юнацької (юнкерської) школи ім. Б. Хмельницького, учнів і гімназистів, які загинули під Крутами. Бо чи не безумство йти на певну смерть свідомо, знаючи наперед, що перемогти набагато чисельнішого ворога неможливо? Але хіба це не безумство вмирати, щоб врятувати честь свого народу і бути прикладом для тих, хто приходить десятки й сотні років після них?

Невже тих триста юнаків не хотіли жити так, як живуть інші? Невже вони не хотіли вчитись, щоб пізніше служити своїй державі? Невже вони не хотіли бачити щойно проголошену незалежну рідну державу? Крутянці відчували щось більше, щось вище, те непересічне, чого не мали сил збагнути і осмислити їхні товариші, які не пішли разом з ними, мільйони громадян їхньої держави, мільйони вояків, деморалізованих і розпущених владою, їхні земляки. Вони відчули те, чого, може, не відчували герої Тернопілів чи століття пізніше — оборонці іспанського Альказару. Вони відчули поклик віків. Призначення виконати велику місію, яка мала зелектризувати цілу націю на боротьбу з північним ворогом і отверезити її політичний провід. Вони знали, що Крути, на які вони йшли, — це перша після Полтави війна з Московією. Вони знали, що за ними немає

жодних українських озброєних армій, що вони, їхня горстка, не здобудуть мілітарну перемогу над ворогом. Але вони знали, що для поневоленого століттями народу потрібна їхня смерть, щоб сколихнути совість, душу і серце політичних провідників, які мали раз і назавжди усвідомити, хто несе волю, а хто — поневолення.

Вони були свідомі, а може, їм було й не до того, щоб замислюватись і наперед знати, що їхня смерть сколихне народ, що після них прийдуть їхні нащадки, послідовники, нове покоління, настільки, як і вони, безумне, яке «проти надії буде надіятись» на перемогу і виборення свободи для свого народу.

Крутянці виконали місію перед своєю Батьківщиною. Хтось сказав: «Треба вчинити кілька шаленств, щоб надати людині новий сенс життя — ось це і є призначення кожної місії». Подвиг Крутянців і був цією місією задля української нації. Безумство, яким жили Крутянці, нова ідея, нове завдання — тільки це може повести за собою одиницю і маси, заставити жертвувати особистим добром, щастям і навіть життям. Історія показує, що кожна боротьба за свободу, боротьба, яка закінчувалася перемогою, мусила мати якийсь міфічний, релігійний пафос, порив, навіяний чимсь неземним. Без цього ніхто не міг би перемогти і не переміг би. Великі пророки, реформатори, політики і вожді окутували свої діла якоюсь містикою, надаючи своїм ділам відчуття надприродного.

Ідея безумства полонила душі українців протягом тисячоліть. Чи не безумством, наприклад, була боротьба під час Другої світової війни проти могутньої гітлерівської Німеччини і сталінського Радянського Союзу? Якою б безперспективною на ближчу мету не була боротьба — на дальшу перспективу вона завжди вкрай необхідна. Боротися з повоєнним переможним Союзом могли лише безумці. Творити підпільні організації, поширювати самвидав, знаючи, що ніхто не підтримає — невже це не безумство? Боротись за незалежність у підрадянській дійсності могли лише відважні, такі

як молодь з-під Крут, які бачили перед собою візію вільної України, таку, яка для здорово думаючих філістерів була божевільям. Але для безумців часу Крутянців і кінця ХХ століття вільна Україна була єдино реальною ціллю, категоричним постулатом їхнього життя.

Перед боєм під Крутами київські юнаки, студентська і гімназійна молодь зустрічали місяць січень радісно, бадьоро і з великою надією на майбутнє. Це якраз у січні народжувалося нове життя, яке стало вірою великої частини людства, саме у січні, після переможних боїв, гетьман Богдан Хмельницький тріумфально в'їздив у Київ, і якраз 22 січня вони були свідками проголошення незалежності їхньої Батьківщини. Якраз ці дві дати накреслили дороговказ у майбутнє, створили націю, свідому свого покликання на Сході Європи. Кінець січня приносить нам не тріумфальну перемогу, а героїчну смерть під Крутами. Відтоді й назавжди боротьба за Незалежність кристалізувала народ навколо ідеї Незалежності і Самостійності.

Мають греки Термопіли, мають іспанці Альказар. Але чи можна їх рівняти до Крутів? У них — самовіддана смерть вишколеного вояка, дозрілої людини, яка йшла у бій за наказом. У нас — смерть юнака, ще дитини, яка ледве могла держати у руках кріс; смерть юнака, який умирав добровільно і свідомо, щоби рятувати честь нації і першим ставити перепону російському більшовизмові.

***

На початку 1920-х років минулого століття студентство започаткувало всенародний культ Героїв Крут. У крутянському чині воно вбачало не трагедію трьох сотень юнацьких життів, а акт віднови цілої нації у змаганні за Незалежність. Крути не стали річницею поминок, а джерелом натхнення у поході до волі. Культ героїв Крут — це щоденний героїзм, щоденне бажання знаннями, серцем і душею бути будівничим своєї держави. Крутянці започаткували новітній період української

збройної боротьби, а сучасна молодь, їхні нащадки, мають започаткувати героїчну боротьбу за утвердження української державності й незалежності. На місце героїзму на полі бою має прийти героїзм у повсякденній праці й труді на благо народу.

Видавництво «Смолоскип», видаючи збірник матеріалів про бій під Крутами, бажає продовжити культ героїв Крут, поширити його на якнайширше коло молоді та українського громадянства. Ми не маємо бажання шукати винних у трагедії Крутянців. Факт, що у той час українська політична еліта не була готова до державного будівництва незалежної України. На допомогу їй прийшли Крутянці.